

SHAHAR LANDSHAFTIDA YO‘L BO‘YI KO‘KALAMZORLASHTIRISHNING EKOLOGIK VA VIZUAL AHAMIYATI

Qurbonov Shavkat Mamatkulovich

*Mirzo Ulug‘bek nomidagi Samarqand davlat
arxitektura - qurilish universiteti. “Landshaft
dizayini” kafedrası katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada shahar landshaftida yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirishning ekologik, estetik va ijtimoiy ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Avtomobil yo‘llari bo‘ylab joylashtirilgan yashil hududlarning atmosfera havosini tozalash, shovqin darajasini kamaytirish, vizual muhitni yaxshilash va shahar ekologik barqarorligini ta‘minlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, yo‘l bo‘yi landshaftini rejalashtirish tamoyillari, milliy va xalqaro tajribalar hamda rivojlantirish istiqbollari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish, shahar landshafti, ekologik muhit, shovqin kamaytirish, havo sifati, yashil infratuzilma, barqaror rivojlanish.

Annotation. This article analyzes the ecological, visual, and social significance of roadside landscaping in urban environments. The role of green belts along roads in improving air quality, reducing noise pollution, enhancing visual perception, and supporting urban ecological sustainability is examined.

Keywords: roadside landscaping, urban landscape, ecological environment, noise reduction, air quality, green infrastructure.

Аннотация. В статье рассматривается экологическое и визуальное значение озеленения вдоль городских дорог. Проанализирована роль придорожных зелёных насаждений в улучшении городской среды и устойчивом развитии.

Ключевые слова: придорожное озеленение, городской ландшафт, экологическая среда, устойчивое развитие.

Kirish. Zamonaviy shaharlar transport infratuzilmasisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Avtomobil yo‘llari shahar hududining katta qismini egallab, iqtisodiy va ijtimoiy faoliyatni ta‘minlaydi. Biroq transport tizimining rivojlanishi bilan bir qatorda ekologik muammolar ham kuchayib bormoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, shovqin darajasining oshishi va vizual muhitning buzilishi shahar aholisi hayot sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu sharoitda yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish shahar landshaftini ekologik jihatdan sog‘lomlashtirishning samarali vositasi sifatida qaraladi. Avtomobil yo‘llari bo‘ylab joylashtirilgan daraxtlar, butalar va yashil hududlar shahar

muhitini yumshatadi, transport ta'sirini kamaytiradi va shahar qiyofasini estetik jihatdan boyitadi. Zamonaviy shaharsozlikda yo'l bo'yi landshafti ekologik barqarorlik va estetik muvozanatni ta'minlashning muhim omiliga aylanmoqda.

Yo'l bo'yi ko'kalamzorlashtirish tushunchasi. Yo'l bo'yi ko'kalamzorlashtirish deganda avtomobil va piyodalar yo'llari atrofida yashil o'simliklar yordamida tashkil etilgan landshaft tizimi tushuniladi. Ushbu tizimga daraxtlar, butalar, maysazorlar, himoya yashil tasmalari va dekorativ o'simliklar kiradi. Yo'l bo'yi landshafti shahar fazosida ekologik va vizual filtr vazifasini bajaradi. Bu turdagi ko'kalamzorlashtirish ikki asosiy yo'nalishga ega: ekologik himoya va estetik bezash. Ekologik jihatdan u transport chiqindilarining salbiy ta'sirini kamaytiradi, estetik jihatdan esa shahar muhitini vizual jihatdan yaxshilaydi.

Yo'l bo'yi yashil hududlarning ekologik ahamiyati. Yo'l bo'yi ko'kalamzorlashtirishning eng muhim funksiyalaridan biri atmosfera havosini tozalashdir. Avtomobillardan chiqadigan zararli gazlar va chang zarralari shahar havosining asosiy ifloslantiruvchi omillari hisoblanadi. Daraxt va butalar ushbu moddalarni yutib, havodagi ifloslanish darajasini kamaytiradi. Barglar chang zarralarini ushlab qoladi, o'simliklar esa karbonat angidridni yutib, kislorod ajratadi. Bundan tashqari, yo'l bo'yi yashil hududlar shovqin darajasini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Yashil tasmalarning zichligi va balandligi transport shovqinini yutish va tarqalishini cheklash imkonini beradi. Bu ayniqsa turar-joy hududlari yaqinida joylashgan yo'llar uchun muhim ahamiyatga ega.

1-rasm. Yo'l bo'yi ko'kalamzorlashtirishning ekologik himoya funksiyasi.

Daraxt va butalar transport chiqindilari va shovqinni kamaytirib, shahar ekologik muhitini yaxshilaydi.

Yo'l bo'yi landshaftining mikroiklimga ta'siri. Yo'l bo'yi yashil hududlar shahar mikroiklimini tartibga solishda ham muhim ahamiyatga ega. Asfalt va beton qoplamalar yoz mavsumida kuchli qizib, atrof-muhit haroratini oshiradi. Daraxtlar soyasi va yashil qoplama esa bu jarayonni yumshatadi, havo haroratini pasaytiradi va namlikni oshiradi. Yo'l bo'yi daraxtlari shamol tezligini pasaytirib, chang va issiq

havoning tarqalishini cheklaydi. Bu jarayon shahar muhitida qulay mikroiklim yaratishga xizmat qiladi. Ayniqsa, issiq iqlimli hududlarda yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish aholi uchun qulay sharoit yaratishda muhim omil hisoblanadi.

Vizual muhit va estetik ahamiyat. Yo‘l bo‘yi landshafti shahar makonining vizual qabul qilinishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bir xil rangdagi asfalt va beton qoplamalar monoton muhit yaratadi, yashil o‘simliklar esa vizual xilma-xillik va estetik uyg‘unlik bag‘ishlaydi. Yo‘l bo‘ylab joylashtirilgan daraxt qatorlari shahar fazosini tartibga solib, vizual yo‘naltiruvchi vazifani bajaradi. Estetik jihatdan puxta rejalashtirilgan yo‘l bo‘yi landshafti shahar identitetini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ayrim shaharlar o‘zining keng xiyobonlari va daraxtzor ko‘chalari bilan tanilgan bo‘lib, bu holat shahar qiyofasining ajralmas qismiga aylangan.

2-rasm. Yo‘l bo‘yi landshaftining shahar estetik qiyofasiga ta’siri.

Daraxtzor ko‘chalar va xiyobonlar shahar makonini vizual jihatdan boyitadi va estetik uyg‘unlik yaratadi.

Yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish va yo‘l harakati xavfsizligi. Yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish transport xavfsizligiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Yashil tasmalarning to‘g‘ri joylashtirilishi haydovchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi va yo‘l yo‘nalishini aniq belgilaydi. Biroq yo‘l bo‘yi landshaftini loyihalashda xavfsizlik me’yorlariga qat’iy rioya etish zarur. Daraxtlarning balandligi, joylashuvi va ko‘rinish maydoniga ta’siri hisobga olinmasa, aksincha, xavfli holatlar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish muhandislik va landshaft dizayni yondashuvlari uyg‘unligida amalga oshirilishi lozim.

Xalqaro tajribada yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish shahar ekologik siyosatining muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Yevropa mamlakatlarida avtomobil yo‘llari bo‘ylab keng yashil tasmalari tashkil etilib, ular ekologik himoya va estetik vazifalarni birlashtiradi. Germaniya va Niderlandiyada yo‘l bo‘yi landshafti shahar va qishloq hududlari o‘rtasida ekologik bog‘lovchi rolini ham bajaradi. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirishga e’tibor kuchaymoqda. Toshkent va

viloyat markazlarida yangi yo‘llar qurilishi jarayonida yashil hududlarni barpo etish shahar landshaftini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Mahalliy iqlim sharoitiga mos daraxt va buta turlarini tanlash ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi.

3-rasm. Xalqaro tajribada yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish yechimlari.

Yo‘l bo‘yi yashil tasmalari shahar ekologiyasi va estetik qiyofasini yaxshilashda samarali qo‘llanilmoqda.

Muammolar va rivojlanish istiqbollari. Yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirishda asosiy muammolardan biri texnik xizmat ko‘rsatish va sug‘orish tizimlari bilan bog‘liq. Suv resurslarining cheklanganligi sharoitida suvni tejoychi texnologiyalarni joriy etish zarur. Transport chiqindilariga chidamli o‘simlik turlarini tanlash muhim ahamiyatga ega. Istiqbolda yo‘l bo‘yi landshaftini rivojlantirishda ekologik barqaror dizayn, avtomatlashtirilgan sug‘orish tizimlari va raqamli monitoring texnologiyalarini joriy etish muhim yo‘nalish hisoblanadi. Bu yondashuvlar shahar muhitining ekologik va estetik sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yo‘l bo‘yi ko‘kalamzorlashtirish shahar landshaftida ekologik barqarorlik, vizual muhit va aholi hayot sifatini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Avtomobil yo‘llari bo‘ylab joylashtirilgan yashil hududlar transportning salbiy ta‘sirini kamaytirib, shahar makonini estetik va ekologik jihatdan sog‘lomlashtiradi. Zamonaviy shaharsozlikda yo‘l bo‘yi landshaftini rivojlantirish barqaror urbanizatsiyaning ajralmas qismi bo‘lib qolmoqda.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Forman, R.T.T. (2014). *Urban Ecology*. Cambridge University Press.
2. Mell, I. (2016). *Global Green Infrastructure*. Routledge.
3. EPA (2019). *Roadside Vegetation and Air Quality*.
4. OECD (2020). *Green Infrastructure in Cities*.
5. UN-Habitat (2021). *Sustainable Urban Transport and Landscape*.